

num cultum, quæ illo præcepto prohibita sunt.

CAPUT XIX.

UTRUM OMNE OPUS MERCENARIUM SERVILE SIT, AC SUBINDE SIT SPECIALITER PROHIBITUM IN DIE FESTO.

1. *Quid sit opus mercenarium.* — Dicitur mercenarium opus, quod fit propter temporalem lucrum, vel stipendium, quod interdum ac sæpe contingit esse de se conditionis servilis, et tunc non est locus quæstioni, ut per se patet, quia si opus servile propter mercedem fiat, non propterea desinit esse servile. Sed quæstio est, quando lucrum, vel merces, seu intentio ejus additur operi de se non servili, an eo ipso opus reddatur ita servile, ut sub generali prohibitione et regula supra posita contineatur. In quo puncto, quod fundamentum est multorum casuum moralium, duo subdistinguenda sunt: unum de lucro, aliud de mercede seu stipendio; hæc enim diversa sunt, ut statim declarabo.

2. *Prima opinio, opus causa lucri esse servile.* — Prima ergo sententia in hac materia est, opus sufficienter dici et esse servile ex solo respectu ad lucrum temporale, etiamsi ex nullo alio capite servile sit; unde si extra hunc respectum habuerit opus conditionem servilem infra explicandam, pluribus modis erit servile. Ita sentiunt multi Canonistæ, in c. 4 de Fer., ut videre licet in Anton.; ibi Abb., num. 4; et in Legistis, in l. *Omnes judices*, cap. de Fer., qui late referuntur in Addit. ad Abbat., citato loco, et per Jacobum Abbarotium, in Procemio Feudorum, capite 4; eandem significant Angelus, et alii infra citandi: dicunt enim ipsum studere, quod videtur opus maxime liberale, si spe et intentione lucri principaliter fiat in die festo, esse festi transgressionem, et peccatum grave. Unde necesse est ut dicant illud opus esse servile, quia, cum non sit specialiter prohibitum in jure, nec per consuetudinem, ut constat, si est contra observationem festi, oportet ut sit prohibitum per illam generalem prohibitionem: *Opus servile non facies*; ergo illa relatio sufficit ad constituendum opus servile. Ei ita expresse docent Richard., Sylvester, Ang., et alii, qui propterea distinguunt triplex opus servile, materialiter tantum, formaliter tantum, et materialiter ac formaliter simul: et hoc tertium aiunt solum prohiberi hoc præ-

cepto. Materialiter autem intelligunt, id est, quod sit opus corporale et externum; formaliter autem, quod fiat propter lucrum, seu temporale commodum principali intentione. Unde etiam indicant hanc intentionem esse necessariam ad opus servile prohibitum hoc præcepto. Sed de hoc puncto, et de tota illa partitione in sequentibus dicam. Eandem fere sententiam docet Abulens., Exod. 12, quæst. 25, distinguens duplex opus servile: unum, quod est opus potentiae executivæ laboriosum, et non necessarium, nec immediate ordinatum ad conservationem vitæ humanæ, quod ipse ibi late explicat; aliud tantum ex fine, quia ad lucrum ordinatur, quia servus propter lucrum operatur. Unde universaliter concludit, omnes operationes exteriores, secundum se liberales, ex hoc fine fieri serviles et prohibitas. Fundamentum hujus sententiæ, examinando et impugnando illam, declarabitur.

3. *Resellitur.* — Hanc ergo sententiam merito reprobatur Cajetanus, dicta quæst. 122, art. 4, dub. ult., in 1 supposit. quam facit, et eum sequuntur Sot., Navar., et alii infra referendi. Dicendum ergo est, solum respectum ad lucrum ex intentione operantis, non esse satis ut opus sit prohibitum tanquam servile. Hoc solum probat Cajetanus unico exemplo, quia negotiatio, seu mercatura fit maxime spe lucri temporalis, et tamen non fit inde opus servile, quia non est prohibita ex vi illius primæ regulæ generalis, cujus signum est, quia ideo de illa negotiatione addita est in jure specialis prohibitio, ut infra videbimus. Sed auctores allegati negarent assumptum; nam, si de studio id negant, majori ratione id negarent de negotiatione, cuius lucrum minus nobile, minusque liberale, magisque periculosum est; et consequenter dicerent prohiberi speciatim in jure, non quia non contineatur sub regula generali, sed vel ut tolleretur omne dubium, vel certe, ut absolute prohibeatur, sive fiat propter lucrum, sive propter alium finem magis pium; nam illo etiam modo non licet, ut infra dicam. Sed instat Cajetanus, quia negotiari est opus liberorum, qui sunt domini pecuniarum, et non servorum, qui nihil habent. Responderent tamen consequenter, esto negotiari secundum se non sit opus servile, nihilominus factum propter lucrum fieri opus servile; sic enim de studio dicti auctores dicunt. Unde solum illum respectum sufficere putant, ut opus alias liberale, si nobili intentione fiat,

intuitu lucri factum sit servile, quia proprium servorum est operari propter lucrum.

4. At enim hæc ipsa ratio ostendit, sine fundamento hoc dici. Quia operari spe lucri non est proprium servorum, quod patet tum inductione, quia nobiles et principes illa spe et intentione sæpe operantur, et nulli se propterea servire putant; tum etiam quia nulli revera serviunt, quia nec ratione operis, cum non tendat de se ad commodum alterius, nec ratione intentionis, quia intendendo lucrum, potius quis operatur propter se. Præterea ratio magis moralis est, quia Ecclesia per hoc præceptum non prohibet operari hac vel illa intentione, sed prohibet facere hoc vel illud opus; ergo si opus secundum se non est contra prohibitionem Ecclesiæ, neque factum ex intentione lucri est contra generalem Ecclesiæ prohibitionem de opere servili; ergo signum est non fieri opus servile propter solam intentionem. Et confirmatur, quia alias studere in die festo ex intentione consecrandi famam, et magnum nomen, et honorem, esset opus servile, et contra præceptum de observatione festi, quod ridiculum est. Sequela probatur, quia illud censetur majus lucrum quam sit pecunia, et licet sit nobilior et altius, minusque servile quam sit pecuniarum lucrum, nihilominus moraliter et mystice loquendo, ambitio honoris non minus est idoiorum servitus, quam sit avaritia; neutra tamen est vera servitus cum proprietate. Et tandem declarari recte potest ex Divo Thoma 2. 2, quæst. 118, art. 5, ad 4, ubi exponens illud ad Ephes. 5: *Avaritia est idolorum servitus*, ait, non proprie, sed per similitudinem dictum esse. Est autem similitudo in hoc, quod, sicut idololatra subjicitur idolo, ita avarus pecuniæ; differentia vero est, quod idololatra subjicitur idolo ad cultum, et ideo idololatria est propria servitus; avarus non subjicitur pecuniæ ad cultum, sed ad usum. Ergo intendens pecuniæ lucrum non servit proprie, et consequenter nec opus factum ex illa intentione inde fit servile, si alias non est. Et ex sequenti puncto hoc a fortiori confirmabitur.

5. *Secunda opinio, asserens omne opus mercenarium esse servile.* — In quo differant hæc duæ opiniones. — *Fundamentum.* — Secunda opinio est, opus fieri servile, si fiat intuitu mercedis, stipendii, seu salarii, etiamsi de se servile non sit, sed liberum. Differt autem hæc sententia a præcedenti, quantum differt merces a lucro: videntur autem differre tantum genus et species, nam merces lucrum

quoddam est, ut constat; non tamen omne lucrum est merces, nam lucrum, quod negotiatione comparatur, non est merces, nec stipendium. Merces ergo dicitur, quando lucrum speratur ab aliquo, qui in recompensatione obsequii sibi facti, tantum lucrum redditurus est, quantum tali obsequio debetur. Hinc ergo videtur intentio mercedis magis servilis, quam intentio lucri, quod non est merces, nec stipendium; quia qui ab alio mercedem sperat, illi servire convincitur, non vero qui sperat aliunde lucrum, ut in præcedenti puncto declaratum est. Sic igitur ait hæc sententia, opus mercenarium eo ipso esse servile, ac subinde esse prohibitum per illa generalia verba in die festo. Ita sentiunt a fortiori omnes Doctores citati in opinione præcedenti, et præterea antiqui Summistæ, Astens., lib. 1, tit. 22, art. 4, et tit. 23, art. 3, q. 5; Summ. confes., lib. 1, tit. 12, q. 9; Angel., verb. *Feria*, num. 9, qui ex hoc principio multa infert, num. 26 et sequentibus, Et adducit Richard. pro hac opinione, in 3, dist. 37, art. 2, quæst. 4: et sequitur Sylvester, verb. *Dominica*, q. 4 et 5, ubi de lucro in genere loquitur, et satis lubrice; tamen in q. 5, conclus. 3, plane affirmat esse peccatum mortale in advocato dare consilium in die festo, si principaliter intendat lucrum (quod in eo est stipendium), etiam in eo casu in quo non peccaret dando illud consilium sine lucro, vel non intendendo illud principaliter, sed tantum secundario. Tenet etiam Tabiena, verb. *Feria*, num. 39; Rosella, num. 7. Fundamentum hujus sententiæ jam declaratum est, quia operari propter stipendium est servilis modus operandi, et proprius servientium, et ideo constituit opus servile, quod alias non esset. Et confirmari hoc potest inductione, nam piscari in die festo recreationis causa non est servile opus, nec contra observationem festi; et tamen factum propter stipendium vel lucrum, est servile et prohibitum, quia sine dispensatione non licet, cap. *Licet*, de Fer. Item transcribere gratia doctrinæ non est servile; transcribere autem propter mercedem, est servile et prohibitum, ut multi volunt, et sic de aliis.

6. *Opus non fieri servile ex mercede.* — Dicendum nihilominus censeo, nunquam opus fieri servile, eo quod fiat propter mercedem et stipendium, si alias ingenuè factum non sit servile, sed liberum. Imo etiam addo, quod, licet opus ex se servile sit, et mechanicum, ac per se prohibitum in die festo, si hic et nunc

occurrat necessitas, vel causa justa excusans a præcepto, non esse illicitum nec contra præceptum, illud facere propter mercedem, et non alias; ac subinde jam tunc non fieri specialiter illud opus servile ex relatione ad mercedem. Præcipuus defensor hujus sententiæ est Cajetanus, in dicto art. 4, dub. ultim., qui valde ingeniose et acriter illam confirmat; et sequitur Sot., dicto art. 4, licet fortasse non in omnibus consequenter loquatur; tenet etiam Medina, in sua Instruct. confess., lib. 1, cap. 14, § 8; Ludov. Lopez, in sua Instruct., 1 p., c. 25; Navar., in Manual., cap. 13, numer. 5; Armilla, verb. *Ferix*, num. 22; Azor., 2 p. Sum., libr. 1, cap. 28, quæst. 1. Et moderni frequentius hoc sequuntur. Ratio moralis est, quia Ecclesia nullibi prohibuit operari in die festo propter mercedem, nisi in quantum prohibet ipsum opus; quotiescunque ergo ex vi festi non prohibet opus, non prohibet, nec curat an fiat propter mercedem, vel gratis; hoc naturali juri, et perfectioni relinquit. Ergo opus de se non prohibitum, quia de se liberale est, et non servile, non prohibetur in die festo, etiamsi propter mercedem fiat. Et similiter licet opus alias sit servile, et de se prohibitum, si hic et nunc permittatur ex causa, licet non fiat sine mercede, non propterea magis violatur festum, quam si gratis fieret. Nam licet alias respectu aliarum virtutum, ex hac conditione, vel intentione, possit bene, vel male, aut minus bene fieri, tamen respectu religionis et festi, non magis violatur, eo quod ex mercede fiat, quam si fiat gratis. Nisi in casu in quo permissio sit per dispensationem sub illa conditione concessam, nam tunc est specialis ratio, quæ potius confirmat sententiam nostram, ut jam declarabo.

7. *Confirmatur assertio.* — Potest ergo assertio posita confirmari, præsertim quoad posteriorem partem, ex eo quod interdum dispensatur cum operariis, ut possint in templo ædificando laborare, aut lapides, vel ligna ad ecclesiam vel hospitale deferre, dummodo gratis id faciant. Quæ dispensatio justa est, quia involvit commutationem vacationis præceptæ in opus pietatis; ergo si absolute daretur sine tali restrictione (ut dari licite posset, si necessitas id postularet), tunc sine ulla transgressione, vel violatione festi, possent fideles laborare propter mercedem. Quia in præcepto sunt simpliciter dispensati, et nullum est aliud quo prohibeantur stipendium accipere, cum alioquin opus dignum sit mercede, licet ex dispensatione tantum liceat. Item ali-

quando conceditur dispensatio piscandi ad lucrum sub hac conditione, ut pars lucri ecclesiæ aut pauperibus detur, ut patet ex capite *Licet*, de Feriis, juxta verum ejus intellectum. Non enim ibi datur facultas sub conditione solvendi decimas ecclesiis, ut Gloss. putavit, sed sub conditione faciendi aliquam eleemosynam ex lucro illo; tum quia textus aperte loquitur de pauperibus et de ecclesiis circumvicinis, quibus non solent deberi tales decimæ, quæ personales sunt; tum etiam quia, cum solutio decimarum per se debeat, non oportebat illam in dispensatione declarare, ut bene notavit Panormitanus ibi. Neque illa concessio sic facta simoniaca est, quia non venditur dispensatio propter partem lucri, sed imponitur illud opus pietatis quasi in commutationem præcepti. Ergo habita illa dispensatione, non violatur festum, etiamsi quis piscetur propter lucrum, quod ex piscatione sperat.

8. *Objectio.* — *Infirmatur.* — Dices hoc esse verum, si intendat secundo et consequenter, non vero si intendat principaliter; nam potius debet intendere opus illud pietatis, vel eleemosynæ, aut publicam utilitatem, propter quam dispensatio conceditur. Sed hoc gratis dicitur; tum quia, ut dixi, Ecclesia non præcipit vel prohibet in his actionibus hac vel illa intentione operari; tum etiam quia accidentarium est, illam dispensationem concedi sub conditione talis eleemosynæ; posset enim simpliciter concedi, et tunc non deberetur talis eleemosyna ex præcepto, sed ex consilio, ut etiam Angel., numer. 35, et Sylvest., quæst. 5, concedunt; et tunc non peccabit quis, etiamsi non intendat facere eleemosynam ex lucro. Similiter licet dispensans ordinarie intendat publicam utilitatem, tamen utens dispensatione non tenetur intendere communem utilitatem, sed potest intendere proprium commodum, neque in hoc peccabit contra festum. Imo interdum posset esse hæc causa justæ dispensationis, quoad unam vel aliam personam propter indigentiam ejus.

9. *Instantiæ satisfi.* — Sed dices tandem hoc esse verum de intentione lucri, non vero de intentione mercedis. Sed revera unum sequitur ex alio: nam inquiri, cum piscatio illa fieri non possit sine multis cooperantibus, an omnes illi, qui adjuvant, teneantur gratis juvare, vel esse debeant partiarum lucratores (ut sic dicam). Certe neutrum dici potest: non primum, quia sic vana esset dispensatio, nulli enim vellent illa uti ad gratis servientium; non etiam secundum, tum quia mora-

liter id fieri non potest de omnibus quomodo-cumque juvantibus; sed oportet ut multi sint stipendiarii et mercede conducti; imo multi pauperes non aliter laborarent, quia volunt lucrum certum, et non dubium, quale est in partiarum. Unde recte advertit Cajetanus quod nisi liceret mercedem accipere pro his operibus servilibus, quæ ob necessitatem in festis permittuntur, raro invenirentur servientes, nec subveniretur necessitatibus, quia pauci sunt qui gratis velint intendere aliorum commodis. Eo vel maxime quia, licet opus sit necessarium ad remedium proximi, non est tamen necessarium ut gratis fiat, quando proximus potest mercedem dare; ergo nullum peccatum est illam postulare; imo injustum videretur cogere ad servientium gratis ei, qui potest servitium compensare; non est ergo contra observantiam festi talem mercedem exigere; ergo nec intendere illam, si ve secundo, sive principaliter, quantum attinet ad observantiam festi; sed illa intentio aliunde discutienda est. Recte ergo hinc concluditur etiam altera pars, quando opus non ex dispensatione, vel per excusationem licet, sed per se, quia servile non est, nec alias specialiter prohibitum; tunc enim nulla malitia, vel circumstantia contraria observationi præcepti illi adjungitur, eo quod fiat propter mercedem, quia hæc relatio non magis in hoc opere, quam in quolibet alio est contra præceptum de observatione festi.

10. *Opus non acquirit malitiam præcepto contrariam ex mercede.* — Applico deinde cum proportionem rationem factam, quia licet opus sit liberale, et de se non servile, potest esse pretio æstimabile, ut constat ex communi sensu omnium, et exemplis statim declarabitur; ergo si non est contra observantiam festi tale opus gratis facere, neque erit contra eandem observantiam, exigere pro illo justam mercedem, maxime ab eo qui commode potest illam reddere, quia nemo cogitur suum opus alteri gratis impendere, quod pretio æstimabile est. Item, quia talia opera sæpe sunt necessaria in die festo ad convenientiam reipublicæ vel ecclesiæ ornatum, vel ad aliquam publicam necessitatem, et si gratis exhibenda sint, pauci, aut nulli ad illa præstanda inducentur. Cogere autem illos ut gratis faciant, cum reipublicæ hoc non intersit, videtur contra rationem justitiæ, et sine ulla causa religionis: hoc enim per se ad cultum religionis nec necessarium est, nec fere confert. Tandem hoc confirmatur evidenti inductione;

nam cantare, et pulsare cithara, et similia, opera sunt non servilia de se, et tamen videmus in ipsis ecclesiis non fieri a ministris earum, nisi propter stipendium certum. Nec refert dicere illud non esse intentum principaliter, sed secundo: tum quia incertum hoc est; multi enim, præsertim stipendiarii, et maxime laici, principaliter hoc intendunt, et sive in hoc alias peccent per simoniam, sive non, tamen ex illo capite non violant festum, quia, ut sæpe dixi, prohibitio operum in die festo non datur de intentione, sed de ipso opere; tum etiam quia satis est quod non intendant sic servientes gratis operari, sed ob mercedem, nec sine illa servient; si ergo tunc opus non est servile, nec prohibitum, quantumcumque hoc sit præcipue intentum, opus non erit servile. Item in multis academiis tenentur Lectores stipendiarii docere in aliquibus festis ratione stipendii, et ita propter illud docent, et non aliter, et tamen id non censetur illicitum, nec contra festum. Et similia exempla multa adducit Cajetanus, ex quibus recte concludit, communem populi christiani consensionem esse, non esse contra observantiam festi locare operas suas in illo die, quando alias tales operæ non sunt in festo prohibitæ, vel ex causa permittuntur.

11. *Diruitur fundamentum alterius sententiæ.* — *Prima ratio.* — Ad fundamentum ergo contrariæ sententiæ negatur, ex hac sola relatione fieri opus servile, quod de se non est: hoc enim nulla efficaci ratione ab adversariis probatur. Contrarium autem probat Cajetanus tribus rationibus. Prima est, quia multa sunt opera servilia, etiamsi absque intuitu mercedis fiant, ut infra videbimus. Hæc vero ratio solum videtur probare habitudinem hanc, seu conditionem mercedis, non esse de necessitate operis servilis, quod verissimum est, ut infra tractabimus. Non tamen videtur immediate et efficaciter concludere, respectum illum non sufficere ad reddendum opus servile, quod de se tale non erat.

12. *Secunda ratio.* — Addit ergo secundam rationem Cajetanus, quia aliud est operari serviliter, aliud mercenarie; a diversis autem non fit illatio, quando inter se connexionem necessariam non habent, quæ hic nulla est. Quia operari serviliter, est operari in commodum domini, propter illum; operari autem mercenarie, est operari propter se, et in commodum proprium. Unde concludit hæc non solum non esse connexa, verum etiam repugnare eidem operi, quia opus servile est pro-

prium servorum, servis autem non redditur merces, quia omnes operæ servi sunt domini. Sed hoc posterius nimium est, quia sine dubio non repugnat opus esse servile, et esse propter mercedem; laborare enim in domo ædificanda, vel in vinea colenda, sine dubio est opus servile, et tamen propter mercedem fit. Unde cum opus servile dicitur esse servorum, non oportet intelligere *servorum* nomine mancipia captiva, et libertate carentia, ut Cajetanus indicat; nam hi servi sunt, qui nihil habent, et qui suas operas dominis debent, de quibus Cajetanus vult illud esse intelligendum. Ego vero non ita opinor, nam opera servilia exercentur propriissime, et satis serviliter a famulis liberis, qui servire propriissime dicuntur, licet stipendium accipiant. Sunt ergo opera servilia servorum, id est, servientium, et de his non semper est verum, nihil habere proprium, aut omnia sua opera debere dominis, sed illa tantum pro quibus mercedem accipiunt; tunc clarum est non repugnare opus esse servile, et propter mercedem factum. Nec vero repugnat, simul esse hæc duo, operari propter dominum et propter se; nam duplex utilitas ex opere resultat: una, tanquam immediatus effectus operis, et quasi intrinsecus terminus ejus quasi physicus; alia, tanquam recompensatio operis, quæ dici potest mediatus effectus, moraliter potius quam physice. Ille igitur, qui propter mercedem, verbi gratia, fodit vineam, immediate intendit terram præparare, et colere in commodum patroni, et ita operatur immediate propter illum; mediante autem hoc labore, intendit comparare sibi mercedem, et ita proxime operatur propter dominum, et ultimate seu remote propter se. Et hac ratione non repugnat ex hoc capite operari mercenarie et serviliter, seu idem opus esse servile et mercenarium.

13. *Tertia Cajetani ratio.* — Sed instat Cajetanus in ratione tertia, quia ex hoc, quod opus fiat propter commodum alterius, non fit serviliter, quia potest fieri gratis; additio autem relationis ad mercedem non est vinculum servile, quia hæc relatio operis mercenarii terminatur ad operantem, et non ad alium, quia operari propter mercedem ut sic, est operari propter se, et non propter alium. Sed in hac etiam ratione quamdam repugnantiam invenio; nam si operari propter mercedem, ut sic, non est vinculum servitutis, ut revera non est, et bene probatur discursu Cajetani, ergo operari gratis non tollit vinculum servi-

tutis, quia solum tollit vinculum mercenarii operis; ergo ex eo quod opus factum in commodum alterius gratis fit, non recte inferat Cajetanus non fieri serviliter; alioquin repugnaret opus gratis fieri, et esse servile, quod falsum est, ut dixi, et infra ostendam. Quod si fortasse quis dicat, et pro Cajetano respondeat, opus gratis factum propter commodum alterius esse posse servile, tunc autem non serviliter fieri, quia liberaliter fit, consequenter fateri cogetur, opus factum in commodum alterius propter mercedem, licet in se servile non sit, illo tamen modo serviliter fieri, quia non gratis fit.

14. *Potest opus factum immediate in commodum operantis, esse servile.* — Ut ergo consequenter loquamur, et ex toto hoc discursu rationem efficacem colligamus, dicendum in primis est, licet de ratione operis servilis sit, ut fiat propter commodum alterius, non tamen hoc satis esse ut opus sit servile, quia etiam opus liberale, quale est opus doctrinæ, vel artis liberalis potest fieri propter commodum alterius. Hæc ergo relatio et modus operandi propter commodum alterius non facit opus servile, sed abstrahit, et communis est operi liberali. Imo addo ulterius, non repugnare opus fieri immediate in commodum operantis, et nihilominus esse servile, ut quando quis laborat in propria vinea, et propter suum commodum. Ex his ergo relationibus, ut esse possunt in operante, non discernitur opus servile a non servili, nec aliqua earum constituit opus servile, licet neutra illi repugnet, et illa, quæ est ad commodum alterius, magis accedat ad servitutem. Et idem fere est de relatione ad mercedem additam operi de se non servili; non enim constituit illud servile, quia illa relatio, ut sic, non respicit commodum alterius, sed ipsius operantis, ut bene Cajetanus dixit; nec repugnat operi servili, si in eo conditionem servilem supponat, quam infra explicabimus.

15. *Relatio ad mercedem, quod opus faciat.* — Relatio ergo ad mercedem facit opus mercenarium, non servile, cujus signum est, quia si pro mercede intendatur honor aut gloria, nemo dicit inde fieri opus servile, quamvis mercenarium revera fiat. Item operari propter stipendium non est proprium servientium, nam principes, et duces, et magistri, et lectores, et ministri Ecclesiæ operantur propter stipendium, et non propterea dicuntur serviliter operari, sed mercenarie. Ac denique licet daremus illos operari modo servili, non tamen

dicere possemus facere opera servilia, quod præcipue intendimus, quia Ecclesia non prohibuit modum operandi mercenarium, nec præcipit liberalem, id est, gratuitum, sed prohibuit opera servilia. Et hoc est clarum et morale fundamentum hujus veritatis, quod modus ille operandi propter mercedem, sive vocetur mercenarius, sive servilis (quod potest pertinere ad modum loquendi), non cadit sub Ecclesiæ prohibitionem; tum quia nihil de hoc Ecclesia in suis decretis explicavit; tum etiam quia ille modus est magis intentionalis, quam realis; pendet enim ex intentione, et relatione extrinseca operantis; Ecclesia autem prohibet opus ipsum, non intentionem, nec opus ex tali intentione factum. Et hæc ratio maxime urget contra eos, qui fatentur non esse contra hoc præceptum, operari propter mercedem, quando non est principaliter intenta, sed secundario, quod fatentur auctores fere omnes contrariæ sententiæ. Sine causa vero addunt esse contra præceptum, si sit principaliter intenta merces, quia Ecclesia vel non disponit de intentione extrinseca operis, sed solum de voluntate necessario connexa cum opere; vel si interdum potest prohibere externum opus, ut natum ex tali intentione, et non ex alia, nunquam censetur id facere, nisi quando expresse id declarat, ut suppono ex materia de Legibus; hic autem nihil de tali intentione Ecclesia declaravit, nec ex prohibitione operis servilis sequitur prohibitio talis intentionis, ut satis declaratum est.

16. *Scribere propter mercedem non est servile.* — Circa confirmationem pro illa sententia factam ex quadam inductione, occurrebat tractandum de aliquibus operibus in particulari, maxime de venatione, piscatione, scriptione, et transcriptione, an sint opera servilia, necne, et consequenter an sint prohibita in die festo. Multi enim Doctores et Summistæ in priori sententia citati, cum supponant hæc opera vel de se non esse servilia, vel saltem non semper, sub distinctione quadam respondent, si fiant propter mercedem vel lucrum, servilia esse et prohibita; si vero fiant gratis, vel recreationis gratia, non esse servilia, nec prohibita. Sot. etiam, dicto art., de actu scribendi agens, in § *Tertium genus*, ait, scribere, quatenus est quædam locutio cum absente, non esse opus servile: *Si tamen* (ait) *ad opus servile vergat, ut stata mercede transcribere, aut alia ratione calamo mereri, id minime fas est.* Unde videtur dicere rationem, cur aliquando non liceat, solum esse, si, stata mercede, aut ad

merendum stipendium fiat. Si autem Soto hoc sentit, non est consequenter locutus, quia hoc repugnat cum superiori resolutione. Supponendum ergo est, scribere ut sic de se non esse opus servile, quod omnes fatentur; præsertim vero declarat Cajetanus, dicto art. 4, § *Ad 2 dubium*; et Navar., in Manual., c. 13, num. 14, et infra probabitur: cum enim hactenus non explicuerimus per quid constituatur opus in ratione servilis, non possumus propriam rationem reddere, cur hoc opus excludatur a ratione operis servilis; hoc vero supposito, consequenter dicitur nunquam tale opus fieri servile, ex eo solum quod propter stipendium vel lucrum fiat; hoc enim plane sequitur ex resolutione data, et rationibus ejus. An vero ex alio capite alius modus scribendi sit servilis, ut etiam Cajetanus et multi volunt, infra videbimus. Nunc solum dico, si scribere aliquo modo servile est, sive gratis, sive mercenarie fiat, servile esse; et consequenter, si nulla scriptio gratis facta servilis est, nullam etiam pretio factam servilem esse. Et idem dico de venatione, et quacumque alia actione, et ita respondeo ad confirmationem illam. An vero intra eandem speciem actionis quædam possit esse servilis, alia non servilis, ex dicendis constabit.

17. *Opus in se est servile, et non ex aliqua relatione.* — Ex dictis ergo circa opinionem tractatam, et circa rationes Cajetani, recte concluditur non constitui opus sufficienter in ratione servilis propter relationem ad lucrum, vel ad stipendium, sed necessarium esse ut ipsum opus in se, et absolute, et (ut sic dicam) materialiter spectatum habeat proprietatem et conditionem operis servilis. Hoc enim probant omnia quæ adduximus contra superiorem sententiam; et ita sentiunt omnes auctores, quos pro nostra sententia retulimus. Unde obiter constat divisionem illam Richardi et Summistarum de triplici opere servili materialiter tantum, formaliter tantum, et materialiter ac formaliter simul, superfluum esse, et falsum supponere, saltem quoad secundum membrum: nullum enim est opus servile ex sola formalitate intentionis (de hac enim illi loquuntur, et alia cogitari non potest), nisi materia ipsius operis, id est, opus ipsum materialiter sumptum servile sit. Adde, Sylvestrum, Angelum, et alios non solum vocare opus servile formaliter tantum, opus ipsum externum de se non servile factum ex intentione lucri, sed etiam cogitationem, vel internam meditationem, aut consultationem factam in die festo

de opere mercenario aut servili, faciendo postea in die profesto; ut si advocatus in die dominica cogitet de his, quæ feria 2 proponere debet propter lucrum, aut mercator de contractu faciendo, aut colonus de cultura terræ ex mercede facienda. At vero licet hi auctores fateantur hoc opus non ita esse servile, ut sit prohibitum ex vi præcepti observandi festum, sed tantum de consilio, ut dicit Angel., dict. num. 9, et Sylvester, quæst. 4, dist. 2, nihilominus immerito vocant illud opus servile, quia neque opus est, nec sub diviso illo continetur. Patet, quia illa cogitatio mere internus actus est (ita enim ipsi supponunt); opus autem servile hic dividendum, est opus externum, quia hoc solum hoc præcepto prohibetur, ut supra probatum est. Quod si illa præparatio non sistat in cogitatione et meditatione interna, sed in actionem externam prodeat, tunc eadem ratio de illa erit, quæ de aliis corporalibus actionibus ad lucrum vel stipendium relatis. Quia, nisi opus ipsum servilem conditionem habeat, propter solam formalitatem ad mercedem, non potest dici opus servile formaliter tantum, ita ut contineatur sub prohibitione ratione festi. Hoc enim est quod ad rem spectat; nam si quis vocet servile formaliter, et postea dicat illam servitutem non sufficere ad prohibitionem, nec ad peccandum contra præceptum, de nomine tantum disputabit. An vero duo alia membra illius partitionis sint necessaria, ex sequentibus constabit.

CAPUT XX.

QUIDNAM SIT DE RATIONE OPERIS SERVILIS HOC PRÆCEPTO PROHIBITI.

1. *Prima operis servilis descriptio.* — Varias descriptiones servilis operis apud auctores invenio; tres tantum attingam, quoniam ex illis satis colligi potest qualitas et ratio operis servilis, quatenus ad hoc præceptum explicandum necessaria est. Primo Abul., in cap. 12 Exod., quæst. 24, sic opus servile describit: *Est opus laboriosum organorum executivorum, nulla urgente causa, ad humanam vitam non immediate sustentandam, aut fovendam.* Quam descriptionem latissime explicat; summam vero dicit, particulam *laboriosum*, additam esse ad excludendum opus de se facile, ut comedere et bibere. Per *organa executiva*, exponit opera manus, linguæ, et potentia secundum locum motivæ, quia organa istarum actionum sunt proprie activa, et volun-

tati obediunt, quæ duo requiruntur ad propriam executivam virtutem humanam; et ita excludit opera sensuum, quæ per se non subsunt voluntati, et eadem fere ratione excludit opera partis vegetativæ. Illam vero partem, *nulla urgente causa*, non declarat, licet satis obscura appareat: fortasse vero intelligit hoc opus ita esse ab executivo organo, ut ab intrinseco moveatur, et non per coactionem ab aliqua extrinseca causa, quæ urgens causa, et quasi vim inferens dici potest. Denique in reliqua parte, declarat opus servile debere esse ad sustinendam vitam humanam, non tamen immediate, *per quod ait excludi præparationem ciborum a ratione servilis operis*, quia non prohibetur in die festo.

2. *Impugnatur.* — Sed ex hac explicatione constat, descriptionem illam voluntarie compositam esse ad propriam opinionem postea ex illa inferendam, quod est contra rationem definitionis, quæ ex communibus conceptionibus et notionibus sumenda est. Præterea multa sunt opera non servilia, quibus tota illa descriptio convenit, nam scribere est opus laboriosum, etc. Similiter etiam cantare, ac pedibus ambulare, quæ tamen servilia non sunt ex suo genere, quicquid ipse dicat. E contrario vero paratio ciborum revera est de se opus servile, licet non prohibeatur, ut infra videbimus, et vestem facere, vel barbam tondere, opus servile est, cum tamen laboriosum proprie dici non possit. Nec propter excludendum opus comedendi et bibendi, erat necessaria illa particula, quia per ultimam sufficienter excludebatur, multo magis quam operatio parandi cibos. Hanc ergo definitionem missam faciamus, et ex illa tantum sumamus, opus servile distingui posse ab opere naturali, quod immediate ordinatum est a natura ad eandem naturam fovendam vel propagandam; servile autem dicitur, quod remotius naturæ inservit. Et potest etiam hic adverti, operationem servilem quodammodo dici posse operationem manus, quæ est organum organorum, quo ratio, et voluntas utuntur ad juvandam naturam; unde vix ullum (ut opinor) opus de se servile invenietur, quod non sit a manu aliquo modo, licet non semper sit a sola illa, quod ex sequentibus planum fiet; non tamen per hoc sufficienter definitur opus servile, quia non omne opus, quod est a manu, servile est, ut de descriptione postea dicturi sumus.

3. *Secunda descriptio.* — Secunda ergo descriptio sumi potest ex divo Thoma 2. 2, quæst. 122, art. 4, ubi dicit, *opus servile esse*

aliquod corporale opus ex his, in quibus unus homo alteri inservire solet. Quamvis in eo loco non intendat exacte definire opus servile, sed qualemcumque notitiam illius dare: duo tamen sunt in illis verbis observanda. Unum est, non esse de necessitate operis servilis, ut in servitium vel commodum alterius hominis exerceatur; nam etiam potest homo opera servilia exercere in suum proprium servitium et commodum; tamen quia servitus proprie dicta est ad alterum, ideo explicatur opus servile per qualitatem et conditionem illius operis, quod solet homo exercere in obsequium et servitium alterius hominis: et ita dixit D. Thom. in 3, dist. 37, art. 5, quæst. 2, ad 2, opera servilia proprie dici, illa, *ad quorum exercitium servos deputatos habemus.* Non itaque tunc solum servilia sunt, quando per servos exercentur, sed in se sunt talia, a quocumque exerceantur, quia semper, quantum est de se, apta sunt fieri per servos, et propter exercitium illorum solent servi deputari: nam, ut aiunt, verba in definitionibus seu descriptionibus non dicunt actum, sed aptitudinem. Alterum advertendum est, quod supra obiter dixi, cum opus servile a servitute denominari dicitur, et describitur per habitudinem ad servitium, non oportere illi intelligi de servo rigore sumpto, ut mancipium captivum, et non habens libertatem (ut Cajetanus intellexisse videtur), quia hoc non est necesse ad opus servile; nec enim ad omnia opera, quæ propriissime servilia sunt, juxta intentionem hujus præcepti, habemus ordinarie deputatos hujusmodi servos, ut patet de omnibus operibus artium mechanicarum reipublicæ, quæ servilia reputantur, et non possunt dici esse talia, ut ad eorum exercitium habeamus deputatos hujusmodi servos. Ergo servitus ibi late sumitur pro famulatu et ministerio corporali, quo unus homo juvatur ab alio in his corporalibus, et in materialibus rebus, et qui sic ministrat, servire dicitur; et si ad illud ministerium sit deputatus, vocatur servus lato modo.

4. *Declaratur magis præcedens descriptio.* — Tertio declarat amplius hanc descriptionem idem D. Thomas, in 3, loco proxime citato, dicens, *opera servilia propria esse illa, ad quorum exercitium servos deputatos habemus, in quibus debent artes mechanica dirigere, quæ a liberalibus distinguuntur.* Itaque non omnia opera, quæ per corpus exercentur, licet per ea possit unus homo alium juvare, servilia sunt, sed illa quæ per mechanicas artes dirigi possunt: nam in his operibus dicitur proprie

unus homo alteri servire, quia circa corpus proprie versantur, secundum quod attenditur servitus unius hominis ad alium. Hinc opus servile a liberali distinguitur, et (ut supra dixi) illud esse dicitur opus corporale et materiale, quasi per antonomasiam; hoc vero dicitur magis opus mentis et spirituale. Recte autem advertit Cajetanus, in dict. art., § *Ad primum horum*, utrumque opus esse ab anima et a mente, tanquam a principio, et per corpus exerceri tanquam per organum, et priori ratione opus mechanicum posse dici spirituale, quia mente et ratione dirigitur; posteriori autem ratione etiam opus liberalis artis corporale esse, et non spirituale, in sua substantia, sicut est loqui, scribere, etc., ideoque ex terminis, seu passionibus proxime intentis, distinguenda esse hæc opera. Nam opus mechanicum ita est ab anima, et exerceatur per corpus, ut pro fine habeat aliquod opus materiale et corporeum, et in corporis utilitatem proxime cedens, ut est calceos, vestes, domus, et alia similia arte facta conficere, et omnia quæ ad culturam terræ ordinantur. Opus autem liberale licet corporeo organo fiat, quia homo non potest exponere aliis mentem suam, tamen immediate non fit propter materiale passionem, sed ordinatur ad spirituale, ut ad instruendum alium, ad illuminandam vel excitandam animam, etc.

5. Sic ergo ratio operis servilis imprimis postulat, ut sit opus mechanicum et corporale, non solum ex parte instrumenti, sed etiam ex proximo effectu, ad quem natura sua, vel ex vi suæ institutionis ordinatur. Atque hoc modo excluditur a prohibitione hujus præcepti omne opus liberale, quantum est ex parte universalis prohibitionis operis servilis, nisi alias specialiter prohibitum sit. Ita ergo satis explicatum videtur, quid vel quale sit opus servile, quod in festo generatim prohibetur. Superest tamen exponere quam late pateat hoc opus, et an possit dari opus interdum servile, et interdum liberale, et an in universum prohibeatur, necne: quæ omnia tractando sequentia dubia melius exponentur.

CAPUT XXI.

DE OPERIBUS NATURALIBUS, PIETATIS, SEU RELIGIONIS, IN FESTO NON PROHIBITIS.

1. Tres difficultates occurrunt circa ea quæ de opere servili diximus, quæ in hoc capite explicandæ sunt. Prima est circa opera me-